

ПІДДУБНА, Наталія: Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.)

Харків: Майдан 2019. 456 с.

Aleksander Gadomski
Uniwersytet Opolski (Polska)
akazsimf@mail.ru

У XXI ст. сучасна українське мовознавство все частіше звертається до тих проблем, які з низки екстралінгвальних, передовсім ідеологічних, причин не були в полі зору науковців, однак на сьогодні дослідження яких активно надолужується. До таких, безперечно, цікавих і недостатньо досліджених питань в українському мовознавстві належить і теолінгвістика. Лише за останні роки вийшло кілька ґрунтовних досліджень, які так чи так стосуються теолінгвістики (маємо на увазі передовсім дисертаційні дослідження Н. Кравченко «Синергійність англomовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід)» (Одеса, 2017), Ю. Олешко «Староукраїнська проповідь XVII ст. у комунікативно-когнітивному вимірі» (Київ, 2016), О. Черхави «Реконструкція теолінгвістичної матриці релігійно-популярного дискурсу (на матеріалі англійської, німецької та української мов)» (Київ, 2017) та ін.). Однак досі в україністиці не було комплексного теолінгвістичного дослідження, тому вихід у світ рецензованої монографії, позначеної очевидною актуальністю й новизною, є на часі й заслуговує схвалення.

Праця Н. Піддубної має широку, однак цілком конкретну мету – «поглибити теорію української теолінгвістики, довести правомірність її виокремлення в українському мовознавстві як самостійної синтетичної науки й з'ясувати особливості вираження феномена біблійності в українській лінгвокультурі (с. 10).

Структура роботи логічно зумовлена поставленими завданнями. Вона складається зі вступу, списку прийнятих скорочень, чотирьох розділів, висновків, додатка, списків використаної літератури та ілюстративних джерел, покажчика імен.

Перші два розділи мають теоретичних характер, у них осмислюються ключові проблеми теолінгвістики, визначається теоретична база й методологічний інструментарій праці, даються історичні довідки, схарактеризовано стан розробленості проблеми в українському та зарубіжному мовознавстві, ідеться про вплив релігії на українську мову, її розвиток, розширення мовної картини світу шляхом омовлення релігійних концептів, творення відповідних лексичних значень, специфіку моделювання конотацій, прагматики тощо.

У першому розділі «Теолінгвістика як самостійний науковий напрям: його теоретичні засади. Історія української теолінгвістики. Лінгвофілософська категорія *сакрального*» всебічно розглянуто складні теоретичні питання щодо статусу теолінгвістики в сучасному мовознавстві, визначення її предмета, об'єкта, запропоновано дефініції одиниць цієї нової наукової дисципліни синкретичного типу, а саме теонему, яку Н. Піддубна, услід за А. Буєвич, І. Бугайовою, О. Гадомським, К. Кончаревич та ін., визначає як мовну одиницю теологічного змісту, «що може бути репрезентована у вигляді синтаксичних, фразеологічних, лексичних, словотворчих,

морфологічних, морфонологічних, фонологічних варіантів на відповідних ярусах мовної системи» (с. 29).

Н. В. Піддубна робить удалий діахронічний зріз основних етапів становлення теолінгвістики в українському мовознавстві, досліджує, хоч і не однаковою мірою, витoki цієї науки в працях О. Потебні, Л. Булаховського, О. Горбача, В. Німчука, І. Огієнка та ін., демонструє різноаспектність теолінгвістичних досліджень у сучасній українистиці. Особливу увагу акцентує на лінгвістичному потрактуванні категорії сакрального (сакруму) й на механізмах творення процесів сакралізації, десакралізації й ресакралізації, що є потужним джерелом динаміки мови, унаслідок чого «у мові розвивається полісемія, простежується актуалізація нових значень на основі метафори, унаслідок чого утворилася низка церковно-релігійних термінів та ін.» (с. 85).

У другому розділі «Ключові поняття теолінгвістики: релігійний стиль, релігійний дискурс, релігійний текст, релігійна мова, релігіолект» досліджено проблеми виокремлення релігійного стилю й релігійного дискурсу, розуміння й потрактування релігійного тексту, релігійної мови, релігіолекту.

Не обійдені увагою й інші актуальні питання сучасного мовознавства, зокрема ті, що торкаються питання статусу священної (сакральної) мови, вербалізації релігійних концептів як таких, що є ядром концептосфери релігійного дискурсу та відрізняються наявністю в їхній структурі сакрального компонента.

Цінним, як видається, є розділ третій «Біблізм — класифікаційний підтип теонеми, його багатоаспектний статус, системні зв'язки й проблема лексикографування», у якому здійснено комплексний й усебічний аналіз біблізмів як підтипів теонем із зазначенням типів формально-семантичної структури біблізмів, їхніх синтагматичних і дериваційних зв'язків, характеристикою прецедентних одиниць української мови, окресленням перспектив їхнього лексикографічного опрацювання у зв'язку зі становленням української «константної лексикографії».

Добрим здобутком Н. В. Піддубної є й четвертий розділ «Вербалізація релігійного складника в дискурсі (на прикладі аспектного аналізу мовотворчості Т. Шевченка, С. Руданського)», оскільки в ньому, як і варто було сподіватися, спроектовано теоретичні розробки авторки монографії у практичну площину. Цей розділ містить зразки дискурсивного аналізу, що спроектований на дослідження лінгвокреативної діяльності ключових постатей української лінгвокультури XIX ст. Пані Піддубна залучила до аналізу его-тексти – щоденник та листи Тараса Шевченка й Степана Руданського, а також художні поетичні тексти С. Руданського. Вибір дослідницького матеріалу добре мотивовано, адже відомо, що Т. Шевченко своєрідно вербалізував релігійні концепти і в живому писемному мовленні, мовленні інтимізованому, і в поетичних текстах. Ретельний аналіз омовлення Кобзарем релігійних концептів («Бог», «Віра», «Біблія», «Християнство» та ін.) дав змогу авторці стверджувати, що «лексика на позначення ключових релігійних концептів – це своєрідний засіб розкриття внутрішнього письменницького «Я» як релігійної мовної особистості» (с. 373), а певна десакралізація Бога – свідченням не стільки атеїстичного світогляду Т. Шевченка й С. Руданського, скільки впливом української сміхової культури й українських традицій, закріплених, зокрема, й у паремійному фонді. Зазначені письменники відтворили у своїх текстах типові погляди українців на релігійні поняття й реалії, змалювали, з одного боку, й сформулювали, з іншого, релігійну мовну свідомість сучасника. Дослідниця фахово показала, як зазначені письменники розвивали українську мову, її мовну картину світу шляхом омовлення актуальних на той час релігійних концептів, продемонструвала, наскільки добре знали вони Біблію й включали в тканину своїх текстів прецедентні релігійні феномени, репрезентували біблійну інтертекстуальність.

Особливо виразно це простежується в тих підрозділах, що стосуються ролі теонем як засобу відтворення релігійного світогляду в еґо-текстах Т. Шевченка, зокрема в особливостях семантичної трансформації релігійної лексики в щоденнику Кобзаря, своєрідності вербалізації в ньому релігійних концептів. Це уможливило висновок Н. В. Піддубної щодо біблійності як однієї з ознак еґо-текстів Т. Шевченка.

Загальні висновки, що завершують основний текст дослідження, чіткі, ґрунтовні, впливають з попередніх узагальнень і добре відбивають сутність виконаної роботи.

Загалом для монографії характерна оригінальна новаторська авторська концепція, чітко окреслена методологія, добре обґрунтування власних ідей, цікавий та багатий ілюстративний матеріал, що підкріплює теоретичні постулати.

Покращенню візуального сприйняття викладеного матеріалу сприяє й додаток, у якому вміщені схеми до розділів. Добре, що авторка монографії уклала й покажчик імен, уміщений у кінці книги.

Зрозуміло, що робота Н. В. Піддубної є однією з перших в царині української теолінгвістики, тому в ній залишилися відкриті питання, наприклад:

1. Викликає сумнів виокремлення дослідницею етапів розвитку релігійного стилю в українській мові, адже стиль – це не лише лексика і фразеологія, тому, як видається, говорити про перший етап розвитку релігійного стилю в українській мові, визначаючи його хронологічні рамки (VI–X ст.) не зовсім коректно, адже релігійний стиль все ж таки формується на базі літературної мови, якої в цей період ще не було.
2. Подекуди в теоретичних розділах бракує чіткості у висвітленні авторської позиції стосовно тих чи тих понять, у дефініюванні окремих термінів, що є ключовими в метамові роботи.
3. Безперечним здобутком авторки міг би бути оформлений як додаток словник, хай і короткий, теолінгвістичних термінів.

Зрозуміло, що наведені окремі зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи. Монографія Н. В. Піддубної є значним, глибоким, самостійним дослідженням актуальної важливої проблеми сучасного українського мовознавства, що стане в нагоді науковцям, викладачам, студентам і поглибить їхні знання у сфері теолінгвістики.